

ПОЛІТИЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ: СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ

Микола Яворський

Національний університет “Львівська політехніка”

(стаття надійшла до редколегії – 01.03.2017 р., прийнята до друку – 01.04. 2017 р.)

© Яворський М., 2017

Розглянуто проблему сутності та типів політичної стабільності. На основі теоретичного аналізу висвітлено основні особливості політичної стабільності та проаналізовано деякі авторські підходи до її класифікації.

Ключові слова: *політична стабільність, тип політичної стабільності, політична система, суспільний розвиток, порядок, демократія.*

POLITICAL STABILITY: ESSENCE AND MAIN APPROACHES TO CLASSIFICATION

Mykola Iavorskyi

In the article the problem of singling out the types of political stability as the qualitative characteristic of the political system of society is analyzed. The basic problem aspects of the “political stability” definition are highlighted and the theoretical basis of the study is determined.

The author describes the essence and peculiarities of political stability as one of the most important theoretical categories and the phenomenon of political reality. Based on the theoretical analysis the main approaches to political stability are arranged and the main characteristics of this system quality singled out. Attention is focused on multivariate and multidimensional nature of political stability. The essence of political stability as important features of democratic development is shown.

The basic criteria and classification parameters of political stability are singled out. The characteristics of absolute, static, dynamic, stagnation and consolidation of political stability as its main types are outlined and analyzed. Some author’s approaches to the typology of political stability are analyzed. Based on the scale, spheres of influence, according to the coordination of the public interest and the political regime approached to typology of political stability are arranged. According to the degree of social development and the means of its achievement the relationship between political regime and political stability is shown.

The importance of a comprehensive analysis of approaches to the typology of political stability is emphasized. The review expediency of internal and external components of the state when considering the political stability is highlighted. The importance of political stability as a condition for the effective functioning and development of any society’s political system is underlined.

Keywords: *political stability, type of political stability, political system, social development, order, democracy.*

На сучасному етапі розвитку суспільних відносин політична стабільність є одним із основних об’єктів політологічного аналізу, який зазнає значних викликів у контексті глобалізації, а у випадку

пострадянських суспільств – ще й системної політичної і соціально-економічної кризи перехідної доби. Виклики ж несуть не лише загрози, але й можливість ширшого погляду на цей феномен,

переосмислення його ключових характеристик та потребу у виробленні основ нової дослідницької програми, яка б забезпечила розуміння специфіки політичної стабільності сучасних суспільств в умовах глобального світу.

Відсутність єдиного комплексного підходу до дослідження сутності політичної стабільності та її типології породжує необхідність глибокого теоретичного та практичного аналізу. Розгляд та аналіз основних параметрів політичної стабільності є не лише теоретичним, але й прикладним. На початку XXI ст. політична стабільність України дедалі частіше піддається як зовнішнім, так і внутрішнім викликам та загрозам. У такому контексті аналіз поняття “політична стабільність” держави, її вимірів та типів, особливо – у світлі останніх подій (“Революція гідності” 2013–2014 рр., окупація Автономної Республіки Крим, антитерористична операція на сході України), є актуальний і необхідний.

Проблематикою політичної стабільності та її типологією займалися такі зарубіжні науковці, як Л. Алісова, Ф. Біллі, З. Голенкова, Р. Даль, Дж. Заллер, А. Зінов'єв, С. Ліпсет, А. Макаричев, Дж. Яворські та інші [1; 2; 7; 8; 11; 12]. Серед українських дослідників, які вивчали проблему політичної стабільності, варто зазначити І. Кіянку, А. Крапа, А. Ковалевського, А. Романюка та інших [5; 6]. Утім, незважаючи на широке коло науковців, які займалися цією проблематикою, у сучасній політичній науці все ж відсутній комплексний підхід до дослідження політичної стабільності та виокремлення її типів.

Мета публікації – розкрити сутність та здійснити теоретичний аналіз основних підходів до класифікації політичної стабільності.

Поняття стабільності, з огляду на стрімкий суспільний розвиток, є доволі багатоаспектним та може вживатись у різних значеннях. У сучасному науковому дискурсі під терміном “стабільність” (від лат. *stabilis* – постійний, стійкий) найчастіше розуміють сталість розвитку певних елементів, яка дає їм змогу повноцінно і без перешкод функціонувати впродовж тривалого часу. Стабільність як властивість, що визначає ефективність функціонування та життєдіяльності, виявляється у всіх сферах життя суспільства. З погляду соціогуманітарних дисциплін стабільність зазвичай розглядається не як абстрактне поняття, а у прив'язці до певної сфери життя суспільства: економічної, політичної, культурної тощо.

Одне з перших визначень політичної стабільності (у виданні “Політологія. Енциклопедичний словник”) трактує її як систему зв'язків між різними політичними суб'єктами, для якої характерні цілісність і здатність ефективно реалізовувати свої функції [10]. Майже аналогічне визначення політичної стабільності – як стану політичної системи суспільства, якому властива сукупність зв'язків між різними політичними суб'єктами, що їм притаманна стійкість і цілісність, здатність до ефективної і конструктивної співпраці – подано у виданні “Філософія політики: Короткий енциклопедичний словник” [3]. Проте ці та подібні визначення не враховують динамічні характеристики політичної стабільності та можуть виявитись недостатніми для аналізу під час нашого дослідження.

Політична стабільність є одним із вимірів соціальної стабільності. Це “такий стан співвідношення соціальних груп і політичних сил, за якого жодна з них не може істотно змінити політичну систему в своїх інтересах, тобто забезпечується її статус-кво”. Така рівновага продукується і відтворюється через складний механізм вертикальних (внутрішніх) і горизонтальних (зовнішніх) зв'язків політичної системи. У першому випадку йдеться про рівновагу складових політичної системи і взаємодію між її інститутами, а у другому – взаємодію всієї політичної системи з іншими системами соціуму [4].

Проблема стабільності як однієї із вагомих теоретичних категорій політичної науки, а також однієї із характерних ознак політичної реальності насамперед розглядається як якісна властивість політичної системи. Політична стабільність є багатоманітним та багаторівневим соціальним явищем, характеристики якого комплексно розглядають з перспективи з різних наукових шкіл та теорій. Попри те, що поняття “стабільність”, “політична стабільність” вживають досить часто, поки що в наукових працях не сформульовано їх однозначного тлумачення. Політична стабільність, на нашу думку, є суб'єктивним явищем і для її застосування повинна бути наявна ефективна база функціонування політичної системи. Політичну стабільність можна розглядати як:

– впорядкованість суспільних відносин, злагоджене функціонування різних елементів суспільної системи. Такий стан забезпечується завдяки налагодженим взаємозв'язкам між цими елементами;

– баланс (рівновага) різних політичних сил та інтересів. На думку А. Крапа, застосування такого підходу для аналізу соціально-політичних явищ може викликати певні складнощі, оскільки в політиці частіше, ніж в інших сферах життя, утворюється меншість, лідери якої закономірно прагнуть до зосередження у своїх руках максимальної могутності (ресурсів, важелів впливу тощо) і домінування [6];

– прояв демократичної форми правління. Зокрема, на думку американського політолога Р. Даля, стабільність пов'язана з основними елементами демократії: публічне змагання за голоси виборців і розширення участі у політичному процесі громадян;

– відсутність у суспільстві реальної загрози нелегітимного насилля або ж наявність у держави можливостей подолати його у кризових умовах.

Ми розглядаємо *політичну стабільність* як характеристику політичної системи, оцінка і об'єктивний стан якої відображається у знанні, ставленні, установках та поведінці населення як соціально-демографічного і політично-соціального агента на мікро- та макрорівнях функціонування суспільства.

Оскільки трактуємо політичну стабільність крізь призму функціонування політичної системи держави, можемо виокремити її характерні **особливості**:

1. Політична стабільність має поліваріантну природу і виявляє себе на всіх рівнях та підсистемах політичної системи:

– з перспективи інституційної підсистеми – стабільність характеризується стадіальною та ефективною діяльністю ключових системних інститутів (державного апарату, політичних партій, організацій) і взаємостосунками між ними;

– у нормативній підсистемі стабільність виявляється у збалансованому регулятивному впливі та існуванні широкої і гнучкої системи нормативно-правового поля держави;

– у культурній підсистемі стабільність проявляється у високому рівні політичної культури;

– у функціональній підсистемі стабільність виражається у ефективності застосування способів та засобів реалізації влади;

– у комунікативній підсистемі прояви стабільності характеризуються налагодженими формами взаємодії влади та суспільства, наявністю ефективних та стійких способів співпраці та зворотного комунікативного зв'язку на всіх рівнях.

2. Політична стабільність є динамічним утворенням, яка проявляє себе в процесі хвилеподібних коливань політичної системи, наявних викликів і відповідних реакцій на них з її боку.

3. Політична стабільність є якістю, що виявляється під час функціонування політичної системи і, одночасно, наслідком цього функціонування. Політична система держави повинна гарантувати політичну стабільність.

4. Головне в політичній стабільності – це забезпечення порядку, що виявляється через ефективність діяльності владних структур, їх легітимності та постійності норм і цінностей політичної культури [4].

5. Важелем впливу на політичну стабільність є масова підтримка політичної влади з боку суспільства. Така підтримка залежить від стійкості позитивних думок та оцінок, які свідчать про схвалення суспільством діяльності владних структур. Підтримка та схвалення з боку населення запобігає конфліктам, свідчить про консолідованість населення та є показником ефективності функціонування політичної системи.

6. Протилежним до явища політичної стабільності є нестабільність. На думку А. Крапа, конкретні вияви нестабільності залежать від співвідношення політичних сил, особливостей процесу прийняття рішень. Дестабілізація демократичної форми правління внаслідок об'єктивних для неї загроз залежить від декількох обставин. Насамперед велике значення має наявність або відсутність глибоких “розколів” у суспільстві, тобто, культурних, ідеологічних і соціально-економічних конфліктів [6].

На думку професора Йельського університету, політолога Дж. Лінца (J. Linz), основою стабільності політичної системи є *легітимність*, *дієвість* і *ефективність*. Як структурні елементи стабільності, легітимність (підтримка влади), дієвість (здатність знаходити рішення для важливих проблем) і ефективність (здатність впроваджувати політику з бажаними результатами) виявляються через ставлення людей до влади [13].

Відсутність єдиного комплексного підходу до вивчення політичної стабільності зумовлює необхідність розгляду окремих авторських підходів до її типологізації.

Варто зазначити, що традицію виділення двох типів політичної стабільності залежно від політичного режиму започаткував американський політолог С. Ліпсет. На його думку, доцільно

розрізняти *стабільність демократії* та *стабільність “не демократії” (диктатури)*. Своєю чергою, ці типи стабільності можна поділити на такі підвиди як стабільна / нестабільна демократія, стабільна / нестабільна диктатура [7].

З огляду на рівень суспільного розвитку і засоби її досягнення американський політолог Дж. Яворські (J. Jaworsky) пропонує розрізняти *мінімальну і демократичну стабільність*. “Мінімальний рівень політичної стабільності означає просто відсутність на території держави громадянських війн та інших форм збройних конфліктів. Такої стабільності можна досягти, зокрема, й авторитарними методами. Демократична ж стабільність ґрунтується на здатності демократичних структур швидко реагувати на зміни громадського настрою для забезпечення досягнення миру і громадянської згоди” [12, с. 3].

Зважаючи на те, що політична стабільність є одночасно результатом узгодження принципів та інтересів суспільства в межах певної політичної системи, окремі науковці також виділяють:

- *Абсолютну (повну) політичну стабільність*, яка розглядається як певна абстракція, оскільки не існує реальних механізмів для її реалізації. Теоретично така стабільність може бути втілена в межах абсолютно замкнутих політичних систем, які не взаємодіють із зовнішнім середовищем. Стосовно демократичних режимів втілення такої стабільності є неможливим.

- *Статичну стабільність*, яка характеризується сталістю, непорушністю політичних традицій та установок. Така стабільність заснована на уявленні про необхідність збереження консервативних традицій, створення стереотипів політичної поведінки та панівної ідеології.

- *Динамічну політичну стабільність*, що є живою, конструктивною основою для функціонування та самовідтворення демократичних режимів. Зміни, що відбуваються в межах демократій, пов’язані з процесом політичної наступності та здатності таких відкритих систем реагувати на внутрішні та зовнішні впливи.

- *Стагнаційну стабільність* – характеризується застоєм, згортанням політичних змін та процесів, розпадом структур політичного життя. Така політична система приречена на розпад, припинення політичного розвитку та політичного регресу загалом [6].

- *Консолідаційну стабільність*. Такий тип політичної стабільності характерний для

демократичних режимів, що заснований на суспільній згоді та громадянському мирі. Політична консолідація є основою для функціонування демократичних режимів, адже передбачає прогресивний розвиток політичної системи та є одним із механізмів забезпечення динамічного відтворення всіх її складових [3].

Російські дослідники пропонують схожу класифікацію. На думку політолога Л. А. Паутова, стабільність може бути “резистентною” і “пружною”. Резистентна стабільність означає винятково збереження статус-кво, не даючи системі руйнуватись. Пружна – передбачає здатність системи відновлюватись та розвиватись [3]. А. А. Зінов’єв також розрізняє “статичну” і “динамічну” політичну стабільність [8]. Д. Савін розрізняє “мобілізаційну” і “автономну” політичну стабільність. Зокрема, дослідник вважає, що політична стабільності можна досягати двома способами: диктатурою або демократією. У такому значенні мобілізаційна стабільність буде, радше, інструментом здійснення влади згори, автономна – виявом демократичності суспільства [4]. Серед вітчизняних дослідників ці методи досягнення політичної стабільності згадуються і в А. Крапа [6].

На нашу думку, в ширшому значенні стабільності доцільно також розрізняти її *внутрішню* та *зовнішню складову*. Внутрішня складова містить параметри системи, які ми розглянули, – стабільність у суспільному житті, у структурі політичної системи, відсутність внутрішньополітичних конфліктів. Зовнішня складова передбачає відсутність зовнішньополітичних конфліктів та напруження у міжнародному середовищі, а також суто політична складова, яка містить побудову ефективної системи колективної безпеки, скорочення ядерних озброєнь, розроблення та реалізація основних принципів мирного співіснування та стабілізації міжнародних відносин.

Окрім наведених типологій, слід також навести приклад типології політичної стабільності за масштабом. Російські дослідники Л. Алісова та З. Голенков на прикладі Російської Федерації розробили свій підхід до розгляду типів політичної стабільності, у якому вона може бути: *локальною, регіональною, загальнодержавною (загальнофедеральною) та глобальною*. Локальна політична стабільність, на думку науковців, властива мінімальній кількості взаємодіючих

територіальних одиниць, що мають адміністративні кордони. За такої стабільності немає конфліктів між такими суб'єктами. Регіональна стабільність передбачає ширше коло таких суб'єктів, "зона безпеки" якої є ширша, ніж за стабільності локального рівня. Загальнодержавна стабільність наявна на державному рівні і свідчить про високий рівень політичної організації суспільства та стійкий розвиток політичної ситуації у всіх регіонах держави. Глобальна політична стабільність є свідченням відсутності масштабних конфліктів у системі міжнародних відносин, наявності способів цивілізованого вирішення зіткнень інтересів різних суб'єктів міжнародного життя, наявності широкої бази принципів, норм та традицій ведення міжнародної політики [1; 2].

Отже, на основі розглянутих підходів до політичної стабільності, можемо стверджувати, що політична стабільність – багатогранний феномен, який на сучасному етапі розвитку політичної науки є все ж мало дослідженим. Стабільність як якісна властивість політичної системи та ознака сталого і динамічного демократичного розвитку проявляє себе на всіх рівнях політичної ієрархії держави та характеризується багатьма параметрами. Класифікація політичної стабільності, яку ми запропонували на основі різноманітних критеріїв, дає змогу стверджувати про відсутність єдиного бачення проблеми типологізації політичної стабільності з боку науковців. Перспективним напрямом наших подальших наукових досліджень політичної стабільності вбачається вивчення проблем стабільності політичної системи в Україні та з'ясування комплексу чинників, які впливають на її функціонування та розвиток.

1. Алісова Л. Н. Детермінанти політичної стабільності та її класифікація [Електронний ресурс] / Л. Н. Алісова, З. Т. Голєнкова. – Режим доступу: http://www.society.polbu.ru/alisova_politsociology/ch39_iii.html. 2. Алісова Л. Н. Політична соціологія / Л. Н. Алісова, З. Т. Голєнкова. – М.: Изд-во РАГС, 2006 – 377 с. 3. Гаджієв К. С. Політична філософія / К. С. Гаджієв. – М.: Економіка, 1999. – 606 с. 4. Кіянка І. Б. Політична стабільність: суть і основні засоби її досягнення в Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / І. Б. Кіянка. – Львів: Львів нац. ун-т ім. І. Франка, 2003. – 18 с. 5. Кіянка І. Б. Проблема політичної стабільності в державному управлінні / І. Б. Кіянка. // Регіональний вимір

політичного процесу в Україні у 2007 р.: матер. міжрегіон. наук.-прак. конф. (Львів, 10 листопада 2007 р.) / уклад. А. С. Романюк, Л. С. Скошчляс, О. В. Шиманова. – Львів: Генеза-ЦПД, 2007 – 132 с.

6. Крп А. П. Сутність політичної стабільності [Електронний ресурс] / А. П. Крп. – Режим доступу: http://www.ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11737/1/24_18Ukr_nac_ideya.pdf. 7. Лінсет С. М. Політична людина. Соціальні основи політики / С. М. Лінсет // Політична наука. – 2011. – № 3. – С. 195–245. 8. Макарьчев А. С. Стабільність та нестабільність при демократії: методологічні підходи та оцінки / А. С. Макарьчев // Політ. Політичні дослідження. – 1998. – № 1. – С. 149–157. 9. Максимова О. М. Синтез параметрів нестабільності політичної системи [Електронний ресурс] / О. М. Максимова. – Режим доступу: http://www.fsn.fhum.info/pdf/123/123_24.pdf. 10. Політологія: Енциклопедичний словник / Заг. ред. Ю. І. Аверьянов – М.: Publishers, 1993. 11. Bealey F. Stability and crisis: fears about threats to democracy / F. Bealey // European Journal of Political Research. – 1987. – Vol. 15 (6). – P. 687–715. 12. Jaworsky J. Ukraine: stability and instability / J. Jaworsky // McNair Paper 42. – INNS. – August 1995. – 90 p. 13. Linz J. The breakdown of democratic regimes: crisis, breakdown and reequilibration / J. Linz; [Ed. by J. Linz, A. Stepan]. – Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1978. – 130 p.

1. Alisova L. N. Determinanti politicheskoj stabilnosti i ee klassifikatsiya [Elektronnyy resurs] / L. N. Alisova, Z. T. Golenkova. – Режим доступу: http://www.society.polbu.ru/alisova_politsociology/ch39_iii.html. 2. Alisova L. N. Politicheskaya sotsiologiya / L. N. Alisova, Z. T. Golenkova. – М.: Изд-во РАГС, 2006 – 377 с. 3. Gadzhiev K.S. Politicheskaya filosofiya / K. S. Gadzhiev. – М.: Экономика, 1999. – 606 с. 4. Kiianka I. B. Politychna stabilnist: sut i osnovni zasoby yii dosiahnennia v Ukraini. Avtoref. dys. kand. polit. nauk: 23.00.02 / I. B. Kiianka. – Lviv: Lviv nats. un-t im. I. Franka, 2003 – 18 s. 5. Kiianka I. B. Problema politychnoi stabilnosti v derzhavnomu upravlinnia / I. B. Kiianka. // Rehionalnyi vymir politychnoho protsesu v Ukraini u 2007 r.: mater. Mizhrehion. nauk.-prak. konf. (Lviv, 10 lystopada 2007 r.) / Ukl. A. S. Romaniuk, L. S. Skochylias, O. V. Shymanova. – Lviv: Heneza-TsPD, 2007 – 132 s. 6. Krap A. P. Sutnist politychnoi stabilnosti [Elektronnyy resurs] / A. P. Krap. – Режим доступу: http://www.ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11737/1/24_18Ukr_nac_ideya.pdf. 7. Lipset C. M. Politychna liudyna. Sotsialni osnovy polityky / S. M. Lipset // Politychna nauka. – 2011. – No. 3. – S. 195–245. 8. Makarychev A. S. Stabilnost i nestabilnost pri demokratii: metodologicheskie podkhody i otsenki / A. S. Makarychev // Polis. Politicheskije issledovaniya. – 1998. – No. 1. – S. 149–157. 9. Maksymova O. M. Syntez parametriv nestabilnosti politychnoi systemy [Elektronnyy resurs] /

- O. M. Maksymova. – Rezhym dostupu: http://www.fsn.fhum.info/pdf/123/123_24.pdf. 10. Politolohiia: Entsyklopedychnyi slovnyk. / Zah. red Averianov Iu. I. – M. : Publishers, 1993. 11. Bealey F. Stability and crisis: fears about threats to democracy / F. Bealey // European Journal of Political Research. – 1987. – Vol. 15 (6). – P. 687–715. 12. Jaworsky J. Ukraine: stability and instability / J. Jaworsky // McNair Paper 42. – INNS. – August 1995. – 90 p. 13. Linz J. The breakdown of democratic regimes: crisis, breakdown and reequilibration / J. Linz ; [Ed. by J. Linz, A. Stepan]. – Baltimor and London: The Johns Hopkins University Press, 1978 – 130 p.